

Christus wordt weer gekruisigd

Van dezelfde auteur:

Leven en wandel van Zorbás de Griek

Nikos Kazantzakis

Christus wordt weer gekruisigd

Vertaald door Hero Hokwerda

Voor de vertaling van deze roman heeft de vertaler een werkbeurs ontvangen
van het Nederlands Letterenfonds te Amsterdam.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*
(*O Christós xanastavrónete*). Athene
(geschreven 1948; eerste Griekse uitgave 1954) [1981,] 2014²¹
(Ekdósis El. Kazantzáki)

© Niki Stavrou

© Nederlandse vertaling Hero Hokwerda /

Uitgeverij Wereldbibliotheek 2016

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Nico Richter

Omslagbeeld © AFP Photo/Bulent Kilic

NUR 302

ISBN 978 90 284 2657 3

www.wereldbibliotheek.nl

1

Op zijn balkon boven het dorpsplein zit de Aga van Lykóvrysi zijn lange pijp te roken en raki te drinken. Er valt een zachte, tedere motregen; aan zijn dikke, neerhangende snor, die pas nog zwart geverfd is, glinsteren aan weerszijden enkele druppels, en de Aga, verhit geraakt van de raki, likt ze op om wat verkoeling te vinden. Rechts van hem staat zijn *seyis*,* een reusachtige, woeste oosterling met loensende ogen en lelijke kop, met zijn trompet; links zit in kleermakerszit op een fluwelen kussen een mollig, knap jong Turkenjoch, dat telkens de pijp voor de Aga aansteekt en onophoudelijk raki bijschenkt in zijn kroes.

De Aga laat zijn doezelige ogen half dichtzakken en schept behagen in de bovenwereld. Alles is wel gedaan door God, denkt hij, deze wereld is een geslaagd geheel waar niets aan ontbreekt: krijg je honger, dan is er brood en stoofvles in tomatensaus en pilav met kaneel; krijg je dorst, dan is er het onsterflijk water, de raki; word je doezelig, dan heeft God de slaap gemaakt, precies wat je nodig hebt bij doezeligheid; word je boos, dan is er de bullepees en het achterwerk van de *raya*;* wordt het leven je even te veel, dan heeft hij het *amán*lied* gemaakt. En wil je de zorgen en smarten van de wereld vergeten, dan heeft hij Joesoefje gemaakt.

‘Een groot vakman, die Allah,’ mompelt hij geroerd. ‘Een groot vakman, een levensgenieter en niet op zijn achterhoofd gevallen. Hoe is Hij me daar op het idee gekomen raki te maken, en Joesoefje!’

De ogen van de Aga schieten vol, van godsdienstige devotie en van de kroezen raki. Hij buigt over het balkon en kijkt bewonderend toe hoe zijn *raya*’s fris geschoren en op hun paasbest gekleed over het plein kuieren, met hun brede, rode gordels, pas gewassen pofbroeken en blauwe kniekousen. Sommigen hebben een fez op, anderen een tulband, weer anderen een muts van lamsvel. De stoersten hebben ook nog een takje basilicum of een sigaret achter het oor.

Derde Paasdag, de kerk is net uit. Een zachte, zoele dag met zon en motregen, de citroenbloesem geurt, de bomen botten, het gras verrijst weer,

---

* Noten zie blz. 445 e.v.

uit elk kluitje aarde staat Christus op. De christenen kuieren over het plein. Vrienden komen samen, kussen elkaar, zeggen ‘Christus is opgestaan’ en nemen dan plaats in het café van Kostandís of onder de grote plataan midden op het plein; ze bestellen een waterpijp en koffie en dan begint als een lichte motregen de gemoedelijke kout.

‘Zo moet het paradijs ook zijn,’ zegt Charálambos, de koster. ‘Een zonnetje, een zacht buitje, citroenbomen in bloei, waterpijpen en gemoedelijke kout tot in de eeuwen der eeuwen.’

Aan de andere kant van het plein, achter de plataan, verheft zich pas gewit de kerk van het dorp, van de Kruisiging van Christus, met haar sierlijke klokkentoren en met de deur vandaag opgetuigd met palm- en laurier-takken. Rondom liggen de winkeltjes en werkplaatsen van het dorp: de zadelmakerij van wildeman Panayótaros, ook wel de Gipsvreter genaamd, omdat ze op een keer een gipsen beeldje van Napoleon mee naar het dorp gebracht hadden en hij dat toen had opgegeten, en daarna eentje van Kemal-pasja,* dat hij ook had opgegeten, en toen nog eentje van Venizelos,* dat hij ook weer had opgegeten. Ernaast de barbierszaak van Andonis, Erotókritos* geheten, met boven de deur een bordje waarop in grote, bloedrode letters staat: ‘Er worden ook tanden en kiezen getrokken’! Verderop de slagerij van heer Dimitrós de mankepoot, Herodias* geheten: ‘Verse kalfskoppen!’ Elke zaterdag slacht hij een kalf; voor het slachten drijft hij het beest met vergulde hoorns, geverfd voorhoofd en rode linten om zijn hals al hinkelend door het dorp om de kwaliteiten ervan rond te bazuinen. En ten slotte het befaamde café van Kostandís, een koele pijpenla waar het ’s winters geurt naar koffie, hasjiesj en saliethee en met aan de rechterwand drie grote glanzende lithografieën, de trots van het dorp: aan de ene kant Genoveva, half-naakt in een tropisch bos, aan de andere koningin Victoria, dik, met blauwe ogen en reusachtige voedsterboezem, en in het midden grimmig, met boze grijze ogen en hoge astrakanmuts, Kemal-pasja.

Allemaal zijn het beste mensen, harde werkers, goede bezitters; het is een rijk dorp, en zijn Aga is ook een goed man, een levensgenieter, met een voorliefde voor raki, zware geuren als muskus en patchoeli en het mollige Turkenjoch dat links van hem op het fluwelen kussen zit. Hij kijkt nu naar de christenen zoals een herder naar zijn weldoorvoede rammen en oaien kijkt en daar behagen in schept.

Het zijn goede mensen, denkt hij. Ook dit jaar hebben ze mijn kelder weer met paasgaven gevuld – kazen, sesamringbroodjes, paaskoeken, rode eieren... Eentje, het ga hem goed, heeft me zelfs een kruikje mastiek van Chios gebracht, voor mijn Joesoefje om erop te kauwen en heerlijk uit zijn mondje te ruiken...

Zo dacht hij, en hij wierp een tedere blik op het mollige en indolente agajoch dat mastiek zat te kauwen.

En zoals hij met zijn gedachten bij zijn kelder vol goede gaven was en er een zachte motregen viel en de stenen glinsterden en de hanen begonnen te kraaien en aan zijn voeten genesteld Joesoefje mastiek zat te kauwen en gelukzalig met zijn tong klakte, voelde de Aga plotseling zijn hart overlopen; hij hief zijn hoofd op en wilde een amánlied aanheffen, maar daar was hij toch te lui voor. Hij wendde zich naar zijn seyis en wenkte hem op zijn trompet te blazen om het volk tot stilte te manen; daarna wendde hij zich naar links.

‘Ga eens zingen, kleine Yoesoef, m’n zegen zij met je, en zing dan voor mij “*Dünya tabir, ruya tabir, amán, amán!*” Zing dat voor mij, want anders stik ik nog!’

Het mollige jongetje haalde zonder zich te haasten de mastiek uit zijn mond, plakte die op zijn blote knie, legde zijn rechterhand tegen zijn wang en begon het geliefde amánlied van zijn Aga te zingen: ‘Wereld en droom zijn één, amán, amán!’

Hartstochtelijk en koket steeg en daalde zijn stem, kirrend als een duif. De Aga sloot de ogen, en zolang als het amánlied duurde was hij zo in de greep van zijn gevoelens dat hij vergat te drinken.

‘De Aga is in een goed humeur,’ mompelde Kostandís, terwijl hij kopjes koffie serveerde. ‘Leve de raki.’

‘Leve Joesoefje,’ zei met een bittere glimlach Yannakós, de marskramer en brievenaarder van het dorp, met zijn spierwitte ringbaardje en zijn ogen als van een roofvogel.

‘Leve het blinde lot waardoor hij Aga is en wij raya’s,’ mompelde de broer van de pope, Chatzi-Nikolís, die als onderwijzer optrad in het dorp, een knokige brillenman met een forse, naar voren stekende adamsappel die onder het spreken op en neer ging.

Bij de herinnering aan de voorvaderen begon hij zich op te winden en hij slaakte een zucht.

‘Ooit was deze grond van ons, Hellenen,’ vervolgde hij. ‘Het rad maakte een slag en toen kwamen de Byzantijnen, maar dat waren ook Grieken, en christenen. Het rad maakte nog een slag en toen zijn de Hagarenen gekomen... Maar Christus is opgestaan, jongens, en het vaderland zal ook weer opstaan! Kom, Kostandís, schenk de jongens nog eens van me in!’

Intussen was het amánlied ten einde; het Turkenjoch stak de mastiek weer in zijn mond en kauwde loom verder. De trompet klonk nog een keer en de raya’s konden weer vrijelijk lachen en roepen.

Kapitein Fourtounas, een van de vijf dorpsoudsten, verscheen in de deur

van het café. Lang en forsgebouwd, een voormalig schipper die jarenlang de Zwarte Zee had afgeschuimd om Russisch graan te vervoeren en te smokkelen. Op zijn gezicht was geen haar te bekennen; hij was iemand zonder baardgroei en had een donkergeel, getaand gezicht met diepe rimpels en fonkelende, pikzwarte oogjes. Samen met zijn schip was hij op jaren geraakt, en op een nacht was hij ter hoogte van Trebizonde op de klippen gelopen; als schipbreukeling die het verder ook allemaal wel gezien had, was kapitein Fourtounas toen naar zijn dorp teruggekeerd om zo veel mogelijk raki tot zich te nemen en, als zijn uur gekomen was, zijn gezicht naar de wand te keren en te sterven. Zijn ogen hadden heel wat gezien en hij had er genoeg van; hij had er niet genoeg van, hij was moe, maar daar durfde hij niet voor uit te komen.

Vandaag had hij zijn hoge kapiteinslaarzen aan, zijn gele oliejas en zijn chique kolbak van echt astrakan. In zijn hand had hij zijn lange staf van dorpsoudste. Twee, drie dorpelingen stonden op om hem voor een glas raki aan hun tafeltje te nodigen.

‘Geen tijd, jongens, nog niet eens voor een glaasje raki,’ zei hij. ‘Christus is opgestaan! Ik ben naar het huis van de pope onderweg; daar hebben we als notabelen een bespreking. Over een uur moet iedereen van jullie die uitgenodigd is ook komen; sla een kruisje en kom, jullie weten maar al te goed dat we vandaag aan de slag moeten. En laat ook iemand zadelmaker Panayótaros met zijn duvelsbaard gaan roepen, want zonder hem kunnen we niet.’

Hij zweeg even en zijn ogen fonkelden sluw en ondeugend.

‘Als hij niet thuis is, zal hij wel bij de weduwe zitten,’ zei hij, en iedereen barstte in lachen uit.

Maar Oude Christofis de voerman, die in zijn jonge jaren tot zijn schade en schande geleerd had wat liefdesverdriet betekende, vloog op.

‘Wat lachen jullie, stelletje uilskuikens?’ riep hij. ‘Groot gelijk heeft hij: uit alle luiken vuur, jij Panayótaros, en laat de lui maar kletsen! Het leven duurt maar kort en de dood lang: de trossen los!’

Dikke Dimitrós de slager schudde zijn pas geschoren hoofd.

‘God zij met onze weduwe Katerina,’ zei hij. ‘De duvel weet hoeveel hoorntjes zij ons wel niet bespaart!’

Kapitein Fourtounas lachte.

‘Zeg, jongens,’ zei hij, ‘geen ruzie maken. Elk dorp moet zijn lichtekooi hebben, dat scheidt de eerzame vrouwen een hoop gedonder. Het is immers net als met de dorpspomp: wie dorst heeft en erlangs komt, drinkt eruit, anders zouden ze achter mekaar bij óns aankloppen. En vrouwen, als je die om water vraagt...’

Hij keek om en zag de onderwijzer.

‘Chatzi-Nikolís van me,’ zei hij, ‘wat doe jij hier nog? Jouw persoon is toch ook notabele? We hebben een bespreking. Heb je van het café nu ook al een school gemaakt? De school is uit, kom mee!’

‘Moet ik ook komen?’ vroeg Oude Christofis met een knipoog naar het gezelschap. ‘Ik kan wel Judas worden.’

Maar kapitein Fourtounas was het pad al opgelopen, terwijl hij zijn staf zwaar op de stenen liet neerkomen. Hij voelde zich niet goed vandaag; telkens waren er pijnscheuten van de reuma, hij had de hele nacht geen oog dichtgedaan. ’s Ochtends vroeg had hij als medicijn twee of drie waterglazen raki gedronken, maar tevergeefs; de pijnscheuten namen geen vrijaf. Zelfs de raki kreeg ze er niet onder.

‘Man, durfde ik het maar uit te schreeuwen,’ mompelde hij, ‘misschien dat de pijn dan wat verlicht werd, maar ja, daarvoor zit dat ellendige eergevoel me in de weg! En ik moet stevig voortstappen, met een lach op m’n gezicht; mocht m’n staf op de grond vallen, dan mag ik me niet door een of andere zak laten helpen, maar moet ik me zelf bukken om hem op te rapen. Man, verbijt je toch, kapitein Fourtounas, hijs de zeilen en kop in de wind, je laat je toch niet kennen? Een buitje, immers, is het leven ook maar, het drijft wel over.’

Al zwalkend was hij zo bij zichzelf aan het grommen en vloeken. Hij bleef een ogenblik staan en keek om zich heen; niemand die hem zag, en hij slaakte een zucht, dat luchtte wat op. Hij keek in de hoogte en zag tussen de bomen boven in het dorp het huis van de pope met zijn blauwe luiken wit oplichten.

‘Moest die dekselse pope zijn huis ook zo nodig boven in het dorp bouwen!’ mompelde hij. ‘Zijn vloek zij met me!’

En hij liep weer verder naar boven.

In het huis van de pope waren intussen al twee van de notabelen gearriveerd; in kleermakerszit zaten ze op de *minder** te zwijgen, in afwachting van de traktaties. De pope was in de keuken aanwijzingen aan het geven; daar maakte zijn enige dochter Marjori het dienblad klaar met koffie, koel water en een schotelje ingemaakte vruchten in siroop.

Naast het raam had de eerste dorpsoudste van Lykóvrysi zich geïnstalleerd, een echte heer uit een aloud geslacht, weldoorvoed, in lakense pofbroek en mouwvest met goudborduur sel en met een dikke gouden ring om zijn wijsvinger – zijn lakzegel met de twee ineengevlochten hoofdletters G.P., Geórgios Patriarcheas. Zijn handen waren dik en zacht, als van een bisschop. Gewerkt had hij nooit; hij had een meute knechten en pachters die het werk voor hem deden en hem onderhielden. En zijn ingewanden

waren dikker geworden en zijn schoften breder, als van een merrie; zijn buik hing in lagen neer en zijn onderkinnen rustten in drie treden boven elkaar op zijn mollige, behaarde bovenborst. Hij miste twee of drie voortanden, dat was zijn enige gebrek; wanneer hij sprak hakkelde hij en raakten de klanken door elkaar, maar dit gebrek verhoogde alleen maar zijn uitstraling van heer, want wanneer hij sprak moest je je naar hem toe buigen om hem te kunnen verstaan.

In de hoek rechts van hem zat, in zijn vettige mantel, met korstjes om de ogen en twee forse, eeltige handen, nederig en ineengekropen de tweede notabele, de grootste bezitter van het dorp, Oude Ladás. Zeventig jaar lang al boog hij zich over het land om te spitten, te zaaïen en te oogsten en olijfbomen en wijnstokken te planten; hij perste de aarde uit en dronk haar bloed. Van kindsbeen af had hij nooit van het land los kunnen komen. Onverzadigbaar, als een hongerige wolf, stortte hij zich erop, als hij één keer iets gaf wilde hij het duizendmaal terug hebben; nooit zei hij eens 'God zij geloofd', maar altijd was hij even ontevreden aan het mopperen. En op zijn oude dag was het land hem niet eens genoeg meer; naarmate hij dichterbij de dood kwam en voelde dat zijn dagen geteld waren, kreeg hij meer haast om de mensen te plukken. Dus begon hij zijn dorpsgenoten tegen woekerrente geld te lenen; de ongelukkigen gaven hun wijngaarden, landerijen en huizen als onderpand, het uur van de aflossing brak aan, ze konden niet betalen, de bezittingen kwamen onder de hamer en Oude Ladás pikte ze in.

En de hele tijd maar jammeren en honger lijden, en zijn vrouw zonder schoenen over straat laten gaan. En een dochter die hij had weten te maken had hij ook al dood laten gaan, want toen ze bedlegerig werd, had hij geen dokter gehaald om naar haar te laten kijken.

'Wat kost dat wel niet,' zei hij. 'De grote steden zijn ver weg, laat dan maar eens een dokter komen! En bovendien, wat weten die lui? Ze kunnen me wat! Hier hebben we onze pope, die kent wel wat oude huismiddeltjes; ik betaal hem ook wat voor een ziekenzalving, dan wordt ze wel beter en zijn we nog goedkoper uit ook.'

Maar de middeltjes van de pope richtten niets uit, de zalving sloeg niet aan en het meisje ging dood, zeventien jaar oud; zo was zij van haar oude heer verlost en hij van alle onkosten die een huwelijk mee zou hebben gebracht. Een paar maanden na haar dood ging hij er op een dag eens voor zitten om de rekening op te maken: bruidsschat, zoveel ongeveer; kleren, tafels en stoelen, zoveel; de bruiloft waar hij de verwanten op had moeten uitnodigen en die zich te barsten zouden hebben gegeten aan vlees, brood, wijn, zoveel... Hij telde de boel op; zo zo, wat een kosten, zijn dochter zou

hem geruïneerd hebben, dus ach, wat geeft het ook, allemaal gaan we een keer dood... Was zij ook mooi verlost van de zorgen van deze wereld, mannen, kinderen, ziekten, wasdagen. Ze mocht nog van geluk spreken, God hebbe haar ziel!

Marjorí kwam met het dienblad binnen, begroette met neergeslagen ogen de notabelen en bleef voor de heer van het dorp staan. Ze was bleek, met grote ogen en gewelfde wenkbrauwen, en ze had twee dikke vlechten van kastanjebruin haar als een krans om haar hoofd gewikkeld. De oude heer nam een lepel met een kop erop van de ingemaakte kersen, keek naar het meisje en hief het glas.

‘Op de bruiloft, Marjorí van me,’ wenste hij haar toe. ‘M’n zoon staat te trappelen.’

De popesdochter was verloofd met zijn enige zoon Michelís, en de pope was maar wat trots dat hij zo’n goede medeschoonvader zou krijgen en weldra ook kleinkinderen.

‘Ik kan maar niet begrijpen waarom die beste jongen zo’n haast heeft, hij kan niet wachten, zegt hij...’ voegde de grote heer er met een knipoog naar het meisje lachend aan toe.

En zij bloosde tot in haar hals; ze stikte bijna en kon niet spreken.

‘Laat die bruiloft maar komen!’ zei pope Grigoris, die binnenkwam met een fles muskaatwijn in de hand. ‘Met de zegen van Christus en de Heilige Maagd!’

Een krasse man met woeste blik en witte, gevorkte baard, weldoorvoed en met een geur van wierook en boter om zich heen. Hij zag zijn dochter blozen en wilde het gesprek op een ander onderwerp brengen.

‘En wanneer, als ik vragen mag, ga je ook je pleegdochter Lenió laten trouwen?’ vroeg hij.

Lenió was een van de bastaarddochters die de heer bij zijn dienstmeiden verwekt had. Hij had haar met zijn trouwe, makke herder Manoliós verloofd; als een echte heer had hij haar ook van een bruidsschat voorzien, in de vorm van een kudde schapen, die door Manoliós op de tegenover liggende Heilige-Maagdberg geweid werd.

‘Dezer dagen, zo God wil,’ antwoordde hij. ‘Lenió schijnt haast te hebben. Die geluksvogel heeft haast, want haar borsten hebben zich opgericht om een zoon te zogen. “Het loopt al tegen mei,” zei ze eergisteren. “Het loopt al tegen mei, baas, we mogen wel opschieten.”’

Hij lachte weer goedmoedig en zijn onderkinnen beefden.

‘In mei,’ zei hij, ‘trouwen alleen de ezels, dus Lenió heeft gelijk, we mogen wel opschieten. Het zijn dan wel knechten, maar dat zijn evengoed mensen.’

‘Manoliós is een goeie vent,’ zei de pope, ‘ze zullen een goed leven hebben.’

‘Van hem hou ik ook alsof het m’n eigen kind is,’ zei de heer. ‘Toen ik in het klooster van de Heilige Pandleimon langsging, zag ik hem; hij moet vijftien geweest zijn, en hij kwam met het dienblad de kamer van de abt binnen voor de verwelcoming. Het was een echte engel, alleen de vleugels ontbraken er maar aan. M’n ziel had met hem te doen. Zonde, zei ik, zo’n flinke kerel in het klooster laten weggewijnen als een eunuch. Ik ging naar de cel van zijn oudvader, Manasís. Verlamd als hij was hield hij al jaren het bed. “Oudvader van me,” zei ik, “ik ga je om een gunst vragen; als je me die bewijst, schenk ik het klooster een zilveren kandelaar.” “Als je Manoliós maar niet van me vraagt,” zei vader Manasís. “Maar daar gaat het me juist om, oudvader van me, dan kan hij voor me werken.” De oudvader slaakte een zucht. “Hij is als een kind voor me,” zei hij, “ik heb van hem niks te klagen. Ik ben zwak en eenzaam, ander gezelschap heb ik niet; elke avond vertel ik hem over asceten en heiligen, daar steekt hij wat van op en zelf kom ik zo ook m’n tijd door.” “Laat hem de wereld ingaan, oudvader van me, om kinderen te krijgen en te leven; als hij een keer genoeg van het leven krijgt, kan hij altijd nog het klooster in.” Na veel vijven en zessen had ik de oudvader zover en kon ik de jongen meenemen, en nu krijgt hij Lenió van me, het ga hun goed!’

‘Hij zal je ook kleinkinderen bezorgen...’ zei Oude Ladás met een boosaardige giechel, en met de punt van zijn lepel pakte hij een kers; hij kauwde erop, dronk een slok muskaatwijn en sprak een wens uit.

‘Goede winsten gewenst met ons werk, God sta ons bij dat we niet van honger omkomen. De wijnstokken en het graan staan er niet goed bij dit jaar, dat wordt nog onze ondergang.’

‘God beschikt,’ antwoordde de pope met zijn boze stem. ‘God beschikt, Ouwe Ladás, moed houden. Haal je broekriem maar aan, en geen uitspattingen meer. Te veel eten is nergens goed voor, en scheid ook eens uit met al die gulheid van je; je hoeft niet zo met je bezit onder de armen te strooien.’

De heer barstte in lachen uit, het huis schudde ervan.

‘Geef Ouwe Ladás een aalmoes, christenmensen, hij gaat dood van de honger!’ jammerde hij, en als een bedelaar hield hij zijn grote, dikke hand op.

Er klonken zware treden, de trap kraakte.

‘Daar zullen we kapitein Fourtounas hebben, die ouwe wolf,’ zei de pope, en hij stond op om de deur voor hem open te doen. ‘Wacht even, Marjorí, nog niet weggaan, dan kunnen we hem ook trakteren. Ik ga een waterglas voor hem halen, en de raki; van wijn wil hij niks weten.’

De kapitein bleef buiten voor de deur even staan om op adem te komen; toen stapte hij met een lach op zijn gezicht naar binnen, maar het zweet

gutste hem van het voorhoofd. Achter hem kwam buiten adem ook de onderwijzer aanzetten; hij had gehold om de kapitein in te halen en had zijn muts in de hand om zich koelte toe te wuiven. Op dat ogenblik verscheen ook de pope met de raki.

‘Christus is opgestaan, kerels!’ zei de kapitein tegen de drie oude mannen.

Met samengeknepen lippen liet hij zich zo soepel als hij kon op de minder zakken. Hij wendde zich naar het meisje.

‘Ik hoef geen zoetigheden en koffie, Marjori van me, dat is spul voor dames en ouwe mannen; aan zo’n glaasje dat jullie waterglas noemen heb ik genoeg. Op je bruiloft!’ zei hij, en hij sloeg het in één teug naar binnen.

‘Een grote dag vandaag,’ zei de onderwijzer slurpend van zijn koffie. ‘Zo meteen komt het volk, we moeten snel een besluit nemen.’

Marjori verliet met het dienblad de kamer en de pope schoof de grendel voor de deur. Zijn brede, zonverbrande gezicht nam plotseling profetische allures aan; onder zijn dichte wenkbrauwen fonkelden zijn ogen. Hij at en dronk er goed van, deze pope, hij kon grof in de mond zijn wanneer hij de hoogte had, hij sloeg wanneer hij boos was en ook op zijn oude dag nog keek hij naar de vrouwen en bruipte zijn bloed; zijn hoofd, zijn hart en zijn nieren zaten nog vol menselijke hartstochten. Maar wanneer hij aan de dienst begon, of zijn hand uitstak om een zegen of een vloek uit te delen, blies er een grimmige woestijnwind over hem en werd pope Grigoris, de gulzigaard, de drinker, de grofgebekte, opeens een profeet.

‘Broeders notabelen,’ zei hij met zware stem, ‘het is vandaag een plechtige dag: God ziet ons en hoort ons en Hij schrijft alles wat we in deze kamer gaan zeggen in zijn grootboek op, dus denk erom! Christus is opgestaan, maar in ons is hij nog aan het vlees gekruisigd; laten we hem ook in onszelf laten verrijzen, broeders dorpsoudsten! Vergeet, grote heer, een ogenblik de aardse zaken, jij en je geslacht hebben het goed getroffen hier in deze landen; je hebt gegeten, gedronken en ruimschoots omhelsd, laat nu je geest een ogenblik boven al deze goede zaken uit rijzen en help ons een besluit nemen. En jij, Ouwe Ladás, zet op deze plechtige dag al je olijfolie en wijn en gouden Turkse ponden die je in je dekenkisten opgestapeld hebt liggen uit je hoofd. Tegen jou, onderwijzer en broer van me, hoef ik niks te zeggen; jouw geest staat altijd al boven maaltijden en gouden ponden en vrouwen en verkeert toch al met God en met Griekenland. Maar jij, ouwe zondaar van een kapitein, hebt de hele Zwarte Zee overstelpt met al je wetteloosheid, denk jij vandaag nu ook eens aan God en help ons een juist besluit nemen.’

Dit schoot de kapitein in het verkeerde keelgat.

‘Laat het verleden liever rusten, eerwaarde,’ riep hij, ‘dat is aan God om

over te oordelen! Als wijzelf hier vrijuit konden spreken, zouden we volgens mij ook wel het een en ander over uwe heiligheid te berde kunnen brengen!’

‘Spreek verder, eerwaarde,’ zei de heer met gefronste wenkbrauwen, ‘maar denk er wel een beetje om dat het notabelen zijn die je voor je hebt!’

‘Het zijn wormen die ik voor me heb!’ riep de pope boos. ‘Zelf ben ik ook een worm, maar val me niet zo in de rede; het volk kan elk ogenblik komen en dan moeten we een besluit genomen hebben. Luister dus: het is een oude gewoonte in ons dorp, van vader op zoon overgeleverd, dat we om de zeven jaar uit alle dorpelingen er vijf of zes kiezen die, in de paasweek volgend jaar, met hun lichamen het lijden van Christus gaan uitbeelden. Zes jaar zijn er verstreken en nu gaan we het zevende in, dus vandaag moeten wij, de hoofden van het dorp, uitkiezen wie van al onze dorpelingen waardig zijn om de drie grote apostelen,* Petrus, Jacobus en Johannes, te belichamen, wie Judas Iskariot en wie Magdalena de hoer. En vooral – ik heb gezondigd, m’n God! – wie een jaar lang zijn hart zuiver kan houden om Christus de gekruisigde uit te beelden.’

De pope hield even op om op adem te komen; de onderwijzer greep de gelegenheid aan en zijn adamsappel begon op en neer te gaan.

‘Een mysteriespel noemden ze dat vroeger,’ zei hij. ‘Het begon op Palm-pasen in de narthex van de kerk en eindigde op Stille Zaterdag om middernacht in de hof met de opstanding van Christus. De heidenen hadden theaters en circussen, de christenen mysteriespelen...’

Maar in het vuur van zijn betoog onderbrak pope Grigoris hem.

‘Ja, ja, dat weten we nu wel, meester,’ zei hij, ‘laat me liever uitpraten. Dan wordt het woord vlees en zien we met eigen ogen het lijden van Christus en kunnen we het aanraken. Uit alle omliggende dorpen stromen de pelgrims toe om rondom de kerk hun tenten op te slaan; de hele paasweek lang huilen ze en slaan zich op de borst, en ten slotte, met het ‘Christus is opgestaan’, barst het feest los en gaan ze dansen. Heel wat wonderen vinden er in die dagen plaats, jullie herinneren het je wel, broeders notabelen, en heel wat zondaars barsten in tranen uit en komen tot inkeer. En sommige bezitters schieten de zonden te binnen die ze begaan hebben om hun schatten te vergaren, en ze wijden een wijngaard of een stuk land aan de kerk om hun ziel te redden – hoor je dat, Ouwe Ladás?’

‘Ga verder, ga verder, en schei maar uit met die steken onder water,’ antwoordde Oude Ladás geërgerd. ‘Op mij hebben die toch geen vat, neem dat nou maar aan.’

‘Vandaag zijn we dus bij mekaar gekomen om ons door God te laten verlichten en de dorpelingen te kiezen aan wie we dit heilig mysteriespel kunnen toevertrouwen. Spreken jullie vrijuit, laat ieder zijn mening geven.

Beste heer, jij bent de eerste dorpsoudste, dus jij mag beginnen; we luisteren.'

'Judas hebben we al!' kwam de kapitein ertussen. 'Een betere zullen we niet vinden: Panayótaros de Gipsvreter. Een woeste vent, pokdalig gezicht, beresterk, een echte orang-oetan, in Odessa heb ik weleens zo eentje gezien. En, het belangrijkste, hij heeft precies de baard en het haar die we moeten hebben: zo rood als maar kan, net de duvel.'

'Jij was niet aan de beurt, kapitein,' zei de pope streng. 'Niet zo'n haast, anderen gaan voor. Dus, beste heer?'

'Wat zal ik zeggen, eerwaarde,' antwoordde de heer. 'Wat mij betreft wil ik maar één ding: dat m'n zoon Michelís van jullie Christus mag zijn.'

'Dat zal niet gaan,' maakte de pope in één klap duidelijk. 'Je zoon is een herenjong en heel dik en weldoorvoed, van het goede leventje, terwijl Christus arm en mager was. Het spijt me zeer, maar die is niet geschikt. En bovendien, is Michelís als persoon wel berekend op zo'n moeilijke taak? Hij gaat gezeseld worden, een doornenkroon op zijn hoofd gedrukt krijgen, aan het kruis gehesen worden; dat kan Michelís vast niet allemaal aan – wil je soms dat hij ziek wordt?'

'En belangrijker nog,' kwam de kapitein er weer tussen, 'Christus was blond, en het haar en de snor van Michelís zijn zwart als de raven.'

'Magdalena hebben we al,' zei Ladás giechelend, 'de weduwe Katerina. Alles heeft ze mee, dat zondige mens: ze is hoer, ze is knap, ze heeft lang en helblond haar dat haar tot de knieën komt. Ik zag haar een keer in haar hof bezig met het kammen van haar haar, wel allemachtig, die kan me nog een metropoliet tot zonde brengen!'

De kapitein deed zijn mond open om nog een keer grof uit de hoek te komen, maar de pope knipperde woest met zijn ogen en de kaalkin beet op zijn tong.

'De slechteriken vinden is makkelijk genoeg,' zei de pope, 'Judas, Magdalena. Maar de goeden? Daar zit 'm de kneep! Ik denk dat we een stapje terug moeten doen. Vind maar eens iemand – ik heb gezondigd, Heer! – die op Christus lijkt! Maar als hij in elk geval maar lichamelijk een beetje op hem lijkt. Zelf ben ik er al dagen en weken op aan het broeden, heel wat nachten heb ik geen oog dicht gedaan. Maar God had blijkbaar met me te doen, en ik weet wel iemand.'

'Wie dan?' vroeg de oude heer gepikeerd. 'Laat eens horen?'

'Met je welnemen, heer van me, een van jouw mensen, u edele is zelf ook op 'm gesteld: je herder Manoliós! Hij is rustig en is de vriendelijkheid zelve, hij kan lezen en schrijven – als voormalig monniksjongen – en hij heeft blauwe ogen en een baardje zo blond als honing. Zo wordt Christus ook

geschilderd. En hij is ook godvrezend; elke zondag komt hij van de berg af om de dienst bij te wonen, en alle malen dat ik hem voor de communie de biecht afgenomen heb was er geen smetje aan 'm te vinden.'

'Hij is wel een beetje zweverig,' snerpte Oude Ladás. 'Hij ziet verschijningen.'

'Dat is juist goed, let op m'n woorden,' verzekerde de pope. 'Als de ziele maar zuiver is!'

'En hij kan wel tegen een stootje, met al die slaag en die stekels aan de doornenkroon, en het kruis kan hij ook wel sjouwen,' zei de onderwijzer. 'En hij is nog herder ook, dat komt goed uit, want dat is Christus ook bij de kuddes van de mensen.'

'Mijn toestemming heeft hij,' zei de heer, na enige tijd nagedacht te hebben. 'Maar m'n zoon dan?'

'Die kan mooi Johannes worden,' zei de pope enthousiast. 'Hij heeft alles wat hij hebben moet: hij is dik en mollig, heeft zwart haar en amandelogen en is van goeden huize. Zo iemand was de discipel dien Jezus liefhad ook.'

'Voor Jacobus weet ik wel iemand,' zei de onderwijzer met een beschroomde blik naar zijn broer de pope. 'Ik zou geen betere kunnen bedenken dan Kostandís, de caféhouder: hij ziet er grimmig en knokig uit en is ruw in de mond en koppig, zo wordt de apostel Jacobus ook afgebeeld.'

'En hij heeft ook een vrouw die hem het leven zuur maakt,' zei de kapitein weer. 'Was de apostel eigenlijk getrouwd, wat denk je, hooggeleerde heer?'

'Niet zo spotten met heilige zaken, jij godvergeten schobbejak!' riep de pope geërgerd. 'Je bent hier niet op je schip om wat met de scheepsjongens te vuilbekken, het gaat hier om een mysteriespel!'

De onderwijzer vatte moed.

'Een Petrus die ermee door kan,' zei hij, 'lijkt me de marskramer Yannakós: smal voorhoofd, grijs krulhaar, korte kin, wordt boos en weer goed als een aluminium pannetje, zo heet zo koud, maar hij heeft een goed hart. Een betere Petrus zie ik niet in het dorp.'

'Wel een beetje een sjoemelaar,' zei de heer, terwijl hij zijn zware hoofd schudde. 'Maar ja, hij zit in de handel, dus wat wil je? Geeft ook niet.'

'Ze zeggen dat zijn vrouw door hem vermoord is,' siste Oude Ladás. 'Hij heeft haar gesmoord.'

'Leugens! Leugens!' riep de pope. 'Dat kunnen jullie mij beter vragen! Die vrouw zaliger had op een gulzige dag een hele bak rauwe kikkererwten opgegeten; ze kreeg dorst en dronk een hele kruik water, zo'n dorst had die ziel, en toen raakte ze opgezwollen en is gebarsten. Niet zo in zonde vervallen, Ouwe Ladás!'

‘Eigen schuld!’ zei de kapitein. ‘Dat krijg je van water; had ze maar raki moeten drinken.’

‘Dan moeten we alleen nog een Pilatus en een Kajafas hebben,’ zei de onderwijzer. ‘Dat kon nog weleens lastig worden.’

‘Een betere Pilatus dan u edele zullen we niet vinden, beste heer,’ zei de pope met zoetgevooisde stem... ‘Frons je wenkbrauwen maar niet zo, Pilatus was ook een hoge heer en had jouw postuur: een echte heer, wel-doorvoed, schoon in de kleren, met onderkinnen. En een goed man; hij had gedaan wat hij kon om Christus te redden en ten slotte zei hij: “Ik was m’n handen in onschuld”, en zo was hij van de zonde verlost. Zeg maar ja, beste heer, dan krijgt het mysteriespel allure. Denk je eens in wat een eer ons dorp ermee inlegt en wat een mensen erop af zullen komen, als bekend wordt dat de grote heer Patriarcheas de rol van Pilatus op zich neemt!’

De heer glimlachte trots, stak zijn lange pijp aan en sprak niet.

‘En een geweldige Kajafas hebben we in Ouwe Ladás!’ kwam de kapitein er weer tussen. ‘Vind maar eens een betere! Jouw persoon schildert immers iconen, eerwaarde, vertel me dan eens: hoe wordt Kajafas afgebeeld?’

‘Maar...’ begon de pope, en hij slikte even, ‘net zo’n beetje als Ouwe Ladás. Vel over been, vette kleren, ingevallen wangen, gelige neus...’

‘En zijn snor, mist hij daar ook plukjes uit?’ vroeg de pestkop van een kapitein weer. ‘En kon zijn engel nog niet eens water van hem krijgen? En hield hij zijn schoenen onder de oksel om geen zolen te verslijten?’

‘Ik ga weg!’ riep Ladás, en hij schoot overeind van de minder. ‘Doe jij maar mee, kapitein Kaalkin! Moeten we er ook geen kaalkin bij hebben?’

‘Ik blijf wel reserve,’ zei de kapitein lachend, en hij deed of hij zijn snor opdraaide. ‘Je weet maar nooit, immers, zo’n heel jaar, we zijn maar mensen en niet de jongsten meer. Van jullie beiden kan er zomaar een het hoekje omgaan: jouw persoon, snorremans Ladás, of u edele Pilatus. Dan neem ik zijn plaats in en gaat het mysteriespel niet naar de haaien.’

‘Zoeken jullie maar een andere Kajafas, zeg ik je!’ riep de oude duitendief. ‘Ik moet nog sproeien, ik ga weg!’

En hij liep in de richting van de deur, maar met een grote stap was de pope bij de deur en hij breidde zijn armen uit.

‘Waar gaat dat naartoe?’ zei hij. ‘Het volk komt eraan, jij blijft hier; straks komen we hier nog in ons hemd te staan!’

Daarna sloeg hij een vriendelijker toon aan.

‘Jouw persoon moet ook een offer brengen, heer notabele. Denk ook eens aan de hel. Heel wat zonden van je zullen je vergeven worden als je ons helpt bij ons godgevallig werk. Een betere Kajafas is er niet te vinden, verzet je nou maar niet. God zal het in zijn grootboek noteren.’

‘Ik Kajafas worden? Nooit!’ riep Oude Ladás verschrikt uit. ‘Zoek maar een ander! En wat dat grootboek betreft...’

Maar hij kon zijn woorden niet afmaken; de dorpelingen kwamen de trap al op en de pope schoof de grendel van de deur.

‘Christus is opgestaan!’ begroetten hen een tiental dorpelingen met de hand achtereenvolgens tegen borst, lippen en voorhoofd, en ze stelden zich langs de wanden op.

‘Hij is waarlijk opgestaan!’ beantwoordden de notabelen de begroeting, en ze nestelden zich weer in kleermakerszit op hun minder.

De heer haalde zijn tabakszak tevoorschijn en gaf hem door om sigaretten te draaien.

‘Ons besluit is genomen, jongens,’ zei de pope. ‘Jullie hadden niet op een beter ogenblik kunnen komen, welkom!’

Hij klapte in zijn handen en Marjorí kwam.

‘Marjorí,’ zei hij, ‘trakteer de jongens eens, en haal ook voor iedereen een roodgeverfd ei voor het “Christus is opgestaan”.’

Ze dronken, pakten elk een roodgeverfd ei en wachtten.

‘Jongens,’ begon de pope, terwijl hij zijn gevorkte baard streefde, ‘ik heb jullie gisteren na de dienst uitgelegd waar we jullie voor nodig hebben. In de paasweek volgend jaar gaat er een groot mysteriespel in ons dorp plaatsvinden, en allemaal, jong en oud, moeten we een handje helpen. Jullie herinneren je allemaal nog wel van zes jaar geleden wat een paasweek dat was. Wat een huilbuien in de narthex, wat een hartverscheurende klaagzangen, en daarna, op de zondag van de Opstanding, wat een feest met al die brandende kaarsen en open armen, hoe we allemaal meedansten, het “Christus is opgestaan uit de doden” psalmodieerden en allemaal verbreederd raakten! Net zo, en nog beter, moeten ook komend jaar weer het lijden en de opstanding van Christus worden. Zijn jullie het daarmee eens, broeders?’

‘Mee eens, eerwaarde van me!’ klonk als met één stem het antwoord. ‘Met uw zegen!’

‘Met de zegen van God!’ zei de eerwaarde, en hij stond op. ‘Als notabelen hebben we uitgekozen wie van de dorpelingen komend jaar het lijden van Christus gaan belichamen: wie apostel worden, wie Pilatus en Kajafas en wie Christus. In de naam van God, kom naar voren, Kostandís!’

De cafébaas vouwde zijn schort dubbel, drukte de rand ervan achter zijn brede rode gordel en kwam naar voren.

‘Jou, Kostandís, hebben wij als notabelen uitgekozen om Jacobus te zijn, de strenge broer van Jezus. Een zware last, van Godswege, die je met ere op je moet nemen; je mag de apostel niet te schande maken. Van vandaag

af, Kostandís, moet je een ander mens worden; je bent een goed man, maar je moet nog beter worden. Nog eerlijker, nog vriendelijker, nog trouwer in je kerkgang. En voortaan moet je minder gerst in je koffie doen, geen staartjes wijn meer bij de wijn die je verkoopt in gieten en geen Turks fruit meer in twee stukjes snijden om die voor een heel stuk te verkopen. En denk erom dat je je vrouw niet meer slaat, want vanaf vandaag ben je niet langer alleen Kostandís, maar ook Jacobus, snap je wel? Ik snap het, zeg maar.'

'Ik snap het,' antwoordde Kostandís met het schaamrood op zijn kaken, en hij week terug naar zijn plaats aan de wand.

Hij had willen zeggen: 'Ik ben het niet die m'n vrouw slaat, zij slaat mij,' maar hij schaamde zich.

'Waar is Michelís?' vroeg de pope. 'We hebben hem nodig.'

'Die is in de keuken blijven hangen, smoezen met je dochter,' antwoordde Yannakós.

'Laat iemand hem gaan roepen, maar kom jij dan nu eerst naar voren, heer Yannakós!'

De marskramer deed een stap naar voren en kuste de hand van de pope.

'Op jou, Yannakós, is het zware lot gevallen dat je de apostel Petrus bent. Denk erom! Vergeet de oude mens; dit is een mystieke doop, de dienstknecht Gods Yannakós wordt gedoopt en wordt de apostel Petrus! Haal er maar een evangelieboek bij, je kunt wel een beetje lezen, dan kun je zien wat voor iemand Petrus was en wat hij gezegd en gedaan heeft, en verder zal ik je ook wel instrueren. Een lastpak is jouw persoon ook, Yannakós, maar je hebt een goed hart. Vergeet het verleden, bekruis je en sla een nieuwe weg in, de weg van God: niet meer stelen bij het wegen, geen knollen voor citroenen meer verkopen, geen brieven meer openmaken om de geheimen van de mensen te lezen. Hoor je dat? Ik hoor het en gehoorzaam, zeg maar.'

'Ik hoor het en gehoorzaam, eerwaarde van me,' antwoordde Yannakós, en hij week snel terug naar zijn plaats aan de wand.

Hij was al bang dat die dekselse pope nog meer vuile was buiten zou gaan hangen, maar de pope had met hem te doen en zweeg. Toen vatte Yannakós moed.

'Eerwaarde van me,' zei hij, 'één gunst wil ik je nog vragen. Volgens mij komt er in het evangelie ook een ezeltje voor. Bij de intocht van Christus in Jeruzalem op Palmпасen reed Hij daar volgens mij op. Dus we hebben ook een ezeltje nodig; mag dat dan mijn ezeltje zijn?'

'Je wil geschiede, Petrus, laat jouw ezeltje ook maar meedoen,' antwoordde de pope onder algemeen gelach.

Op dat ogenblik kwam Michelís binnen, dik, mollig, rozerood, met een viooltje achter het oor en een gouden verlovingsring om zijn vinger. Hij zat

ingepakt in laken en satijn en zijn wangen gloeiden; zonet had hij de hand van Marjorí aangeraakt en daar gloeide hij ook nog van na.

‘Welkom, onze oogappel Michelís,’ zei de eerwaarde vol bewondering bij de aanblik van zijn toekomstige schoonzoon. ‘Jou hebben we eenstemmig uitgekozen om de discipel dien Christus liefhad te spelen, Johannes. Een grote eer en een grote vreugde, Michelís van me; jij zult je naar de boezem van Christus toe buigen en hem troosten, jij zult hem tot op het laatst volgen, bij het kruis, als de overige discipelen verstrooid geraakt zijn, en aan jou zal Christus zijn moeder toevertrouwen.’

‘Met je zegen, eerwaarde van me,’ zei Michelís, en hij bloosde van genoegen. ‘Van jongs af was ik vol bewondering voor deze apostel op de iconen, hij was jong en knap en een en al zachtheid en ik hield van hem; dank je wel, eerwaarde van me. Heb je me verder nog iets op te dragen?’

‘Nee, verder niks, Michelís van me, je ziel is onschuldig als een duif en je hart vervuld van liefde; je zult de apostel niet te schande maken. M’n zegen zij met je!’

‘Nu moeten we nog een Judas Iskariot zien te vinden,’ zei hij, en zijn roofvogelblik ging onderzoekend een voor een alle dorpelingen af.

En dezen huiverden wanneer ze zijn grimmige blik op zich gericht voelden. ‘God, sta me bij,’ mompelde iedereen, ‘dat wil ik niet, ik wil geen Judas zijn!’

Zijn ogen hielden stil bij de rode baard van de Gipsvreter.

‘Panayótaros,’ klonk de stem van de pope, ‘kom eens naar voren, ik wil je een gunst vragen!’

Panayótaros met zijn dikke nek schokschouderde als een os die onder het juk vandaan wil. Even wilde hij roepen: ‘Ik kom niet!’, maar hij schaamde zich voor de notabelen.

‘Tot je orders, eerwaarde,’ zei hij, en zwaar stappend als een beer trad hij naar voren.

‘Het is een zware gunst die we van je vragen, maar je gaat ons vast niet teleurstellen, want je mag er dan ruw en dwars uitzien, je hebt een teder hart; je bent net een steenamandel, met een keiharde bolster, maar met diep erin verscholen een zoete amandel... Hoor je wat ik zeg, Panayótaros?’

‘Ik hoor het, ik ben niet doof!’ antwoordde hij, en het bloed steeg hem naar het pokdalige hoofd. Het was hem allang duidelijk wat ze van hem wilden, en hij had een hekel aan zoete broodjes en geslijm.

‘Zonder Judas geen kruisiging,’ vervolgde de pope, ‘en zonder kruisiging geen opstanding. Er is dus geen ontkomen aan dat een van de dorpelingen zich opoffert om Judas te worden. We hebben erom geloot, en het lot is op jou gevallen, Panayótaros!’